

Особливості безкомпромісного протистояння ОУН та УНДО

(1930-1935 рр.)

На основі архівних матеріалів та тогочасної преси висвітлено особливості напружених взаємовідносин двох найбільш впливових політичних організацій Західної України міжвоєнного періоду – УНДО та ОУН, що призвело до остаточного розмежування національно-демократичного і націоналістичного напрямів українського визвольного руху на середину 1930-х рр.

Протягом 1923-1930 рр. відбувався процес перегрупування політичних сил Західної України, внаслідок якого на перший план висунулися дві найбільш впливові організації: Українське національно-демократичне об'єднання (УНДО), яке обстоювало легальний парламентський шлях боротьби за національне визволення та Організація українських націоналістів (ОУН), яка вважала, що українську державу можна здобути тільки революційним шляхом. Протистояння двох політичних течій – націонал-демократії та націоналізму – в українському визвольному русі спричинилося не лише ідейно-політичними розбіжностями, а й їхніми змаганнями за вплив на маси. Йшлося про досягнення авангарду й керівництва у національному русі. На цю роль претендувала молода (утворилася у 1929 р. у результаті об'єднання Української військової організації (УВО) та студентських націоналістичних спілок), але радикальна й енергійна у своїх діях ОУН, а протистояла їй УНДО, яка мала значний історичний досвід (витоки якої сягають 1899 р., коли була створена Українська національно-демократична партія (УНДП)). Політична конфронтація між ними ускладнювала їх боротьбу проти національного поневолення українців, за їхнє визволення і перетворення у державну націю.

Спершу ОУН підтримувала зв'язки з УНДО. Голова УНДО Д. Левицький таємно зустрічався в Берліні з головою Проводу українських націоналістів (ПУН) Є. Коновальцем. Зв'язковими між ними були І. Кедрин-Рудницький, Л. Макарушка та Д. Паліїв. Частина керівництва ОУН не виключала використання легальних

методів боротьби з окупаційним режимом, зокрема парламентської трибуни. Напередодні виборів осені 1930 р. велися переговори про поміщення кандидатів ОУН у виборчих списках УНДО, але вони були перервані внаслідок загибелі крайового провідника УВО на західноукраїнських землях Ю. Головінського. Незабаром ОУН остаточно відмовилася від усякої легальності і зосередилась на підпільній революційній роботі. Контакти УНДО і ОУН не переросли в тісну співпрацю [1:72].

Перший серйозний конфлікт між ОУН та УНДО спалахнув восени 1930 р., коли легальні українські партії засудили саботажну акцію, відповідальність за яку взяла на себе УВО. У відповідь на саботажі польська влада розпочала каральну операцію під назвою "пацифікація" – "вмиротворення" [2:17]. 25 вересня 1930 р. керівництво УНДО, Української соціалістично-радикальної (УСРП) та Української соціал-демократичної (УСДП) партій опрацювали спільний комунікат, який 1 жовтня був опублікований в пресі. Його автори від імені організованого українського громадянства відмежувалися від актів саботажу і осудили дії УВО як „з національного погляду безцільні, позбавлені політичного смислу та неоправдані навіть ніякими революційними мотивами”. Водночас вони протестували проти „перекидання законом недопустимої збірної відповідальності і відплати за всі ті акти на невинне і безборонне сільське і міське населення..., проти безправних вчинків так званих пацифікаційних відділів” [3:3; 4:1]. Це був перший публічний виступ УНДО проти ОУН. Досі між легальними і нелегальними політичними структурами українського національного руху не було явних конфліктів. Тепер у цих відносинах настав перелом. Починалася смуга відчуження [2:27]. У свою чергу провід УВО висловив свої звинувачення на адресу УНДО, УСРП та УСДП, докоряючи партіям виборчого блоку за „нерозуміння справжніх шляхів визволення” [5:247] і за те, що критикою УВО вони лише „спричинилися до підсилення окупантів” [6:2; 2:28].

Вдруге ундовці виступили із заявою проти ОУН на початку вересня 1931 р., після того, як оунівці 29 серпня 1931 р. вбили у Трускавці (Львівське воєводство) найбільш активного прихильника переговорів з УНДО Т. Голувка, що значно зменшило шанси партії на польсько-українське порозуміння. Ця подія викликала

хвилю звинувачень у польській пресі на адресу українців і збентежила керівництво УНДО. 31 серпня в напруженій обстановці відбулося спільне засідання екзекутиви партії та президії УПР, під час якого присутні дійшли висновку, що цей злочин посилює антиукраїнські настрої польської влади. Після тривалої дискусії був прийнятий комунікат, який „безумовно і рішуче осудив цей акт убивства, без огляду на те, хто був його спричинником”, адже УНДО завжди протиставлялось методам особистого чи масового терору як засобам політичної боротьби. У комунікаті наголошувалось, що партія застерігається від випередження результатів слідства та перекидання відповідальності за вчинки одиниць на ціле українське громадянство [7:1; 8:78; 9:1].

У другій половині 1932 р. відбувся поворот у тактиці УНДО. Було вирішено усунути з арсеналу партії гасла незалежності та соборності і замінити їх вимогою національно-територіальної автономії для всіх українських земель у складі Польщі. Остання спроба досягти порозуміння між УНДО і ОУН мала місце в 1932 р., коли В. Мудрий зустрічався з керівниками ОУН Є. Коновальцем та М. Сціборським. Переговори закінчилися невдачею, що спричинило остаточне припинення співпраці між двома організаціями [10:68; 1:73].

Черговий раз критика з боку УНДО щодо українських націоналістів проявилася восени 1932 р. Виступаючи на засіданні сейму 3 листопада 1932 р., Д. Левицький вважав за необхідне відмежуватися від українського підпілля. Він наголосив, що Український клуб і УНДО ведуть легальну боротьбу за права свого народу і вважають будь-який індивідуальний терор шкідливим для національного розвитку [11:3].

Події 1933 р. на радянській Україні (голодомор, репресії, самогубства Хвильового та Скрипника) стали справжнім шоком для західних українців. У цій ситуації національні демократи почали розглядати Польщу вже не як ворога, а як потенційного союзника в боротьбі з більшовиками. Посилилася тенденція до компромісу з польською владою. Інший висновок зробили націоналісти: союз з одним ворогом проти другого вони вважали неприпустимим.

Аби привернути увагу світового співтовариства до жахливих наслідків колективізації сільського господарства та організованого тоталітарним режимом

масового голодомору в Україні, крайова ексекутивна ОУН під керівництвом Р. Шухевича вирішила організувати замах в генеральному консульстві СРСР у Львові. Цей присуд смерті виконав М. Лемик, який 23 жовтня 1933 р. проник у консульство і пострілом вбив його секретаря О. Майлова [12:265]. УНДО не забарилося з відповіддю. 3 листопада 1933 р. провід партії та УПР виступили із заявою, в якій засудили акцію ОУН та її терористичні методи діяльності.

Під час голодомору на радянській Україні на початку вересня 1933 р. Громадський комітет рятунку України (ГКРУ), очолюваний Д. Левицьким, закликав висловити всенародний протест проти масового виголодження українців за Збручем у формі дня жалоби. Проте ОУН гостро критикувала таку пропозицію ГКРУ. Її погляди знайшли відображення у статті „День боротьби з більшовизмом”, опублікованій в газеті „Наш клич” 17 вересня 1933 р. „Нема чого нам уряджувати якісь дні жалоби, – містилося у статті. – Ми встановлюємо день боротьби з Москвою і її агентами скрізь там, де є націоналісти і носії більшовицької зарази. Нехай ніхто не думає, що наш день боротьби буде тривати 24 години. Цей день триватиме доки тут не зломиться голови останньому більшовикові-радянфілові, а там, на Східній Україні, доки не впадуть стіни тюрми народів московської імперії” [13:1].

На засіданні Народного комітету УНДО 1 січня 1934 р. голова партії Д. Левицький виголосив реферат, в якому охарактеризував основні засоби боротьби ОУН – насильство, терор і саботажі, як такі, що не приносять користі, а навпаки – „дають нашим противникам великий козир в руки на болюче для нас, а для них морально оправдане нищення наших національних надбань і окремих людей, а молодь відтягають від конструктивної праці й кажуть їм спалюватися на самопожертвенному престолі на втрату своїм та на користь чужим”. Д. Левицький наголосив, що ті гасла, якими оунівці прозивають представників легальних політичних партій – „угодовці”, „сервілісти”, „зрадники ідей 1918-1919 рр.”, – припали до душі українській молоді, яка наосліп, не звертаючи уваги на наслідки, пішла за ними [14:2; 15:1; 16:2]. Він закликав українське громадянство застерігати молодь, яка є вірною гаслам політичного визволення, від участі у шкідливих акціях ОУН, оскільки наслідки її діяльності – „десятки тисяч знищених екзистенцій, тисячі по тюрмах, сотки позбавлені можності дальшої науки, десятки пішли на смерть, в

тисячах родин смуток і жалоба, нація тратить найкращих своїх синів, свою надію, своїх майбутніх провідників, а за ці великі жертви ніякісінької користі, та лише, – навпаки, – щораз вужчі рамці нашого національного життя”. Пояснюючи негативне ставлення своєї партії до українських націоналістів, Д. Левицький заявив, що воно не зміниться до того часу, доки ОУН „не змінить самих підстав своєї діяльності, доки не відмовиться від встрявання в актуально-політичну боротьбу, не зревідує свого становища до табору організованої революційної боротьби, не стане сама організацією конструктивною, не переведе радикальної „чистки” у своїх рядах та зміни своєї організаційної структури” [14:3].

Засуджуючи діяльність українських націоналістів, 12 травня 1934 р. на зборах повітового народного комітету УНДО у Золочеві (на Львівщині) посол В. Целевич у промові наголосив, що ОУН не є спроможною забезпечити у майбутньому добробут української нації, оскільки побудована на „фальшивих недемократичних засадах, що окремі її вчинки є провокаційними”. Він зазначив, що члени названої організації не несуть відповідальності за свої виступи ні перед урядом, ні перед українським суспільством, оскільки чинять як діти, „котрі спочатку викликають небезпеку, а потім ховаються, не признаючись до своїх вчинків, що є шкідливим для загальнонародної української політики”. В.Целевич доводив, що УНДО є демократичною партією і її програма є єдиною програмою, що співпадає з потребами українського народу, а таємна ОУН „не посідає демократичних засад, лише диктаторські, а всяка націоналістична диктатура, нав’язана українському народові є для нього шкідливою” [17:арк.11-11зв.].

Відносини між УНДО і ОУН ще більше загострилися після вбивства міністра внутрішніх справ Польщі Б. Перацького. 15 червня 1934 р. за рішенням ексекютиви ОУН один з членів організації Г. Мацейко вчинив у Варшаві замах і смертельно поранив міністра, який був відповідальним за пацифікацію 1930 р. УНДО не забарилось із критикою цієї акції ОУН. 13 липня 1934 р. на спільному засіданні президії УНДО та УПР був прийнятий комунікат, який засуджував шкідливу, безвідповідальну та безконтрольну діяльність "конспіративної" ОУН, в результаті якої "анархізується, атомізується і забагнується" внутрішнє українське життя. УНДО гостро засудило такі засоби боротьби ОУН, як акти саботажу, провокації та

індивідуального терору, називаючи їх такими, які завдають великої шкоди життю та розвитку української нації. "Масове самовинищування людей без ніякої користі для нації у теперішній час та зі шкодою для майбутнього, поширення провокації, – наголошувалось у постанові, – це страшні жалюгідні наслідки діяльності ОУН. Саме така її тактика утруднює або й унеможлиблює конструктивну працю українських освітніх, господарських та політичних організацій, йде на користь екстермінаційним течіям у відношенні до українського народу та веде націю на небезпечний шлях політики катастроф". УНДО було переконане в тому, що діяльність ОУН з огляду національної політики була позбавлена будь-якого політичного змісту та у своїх наслідках була шкідливою для українського народу. Саме тому провід партії закликав українське громадянство "освідомлювати" молодь про шкідливість цієї організації, протидіяти їй та поборювати її, а також у складній політичній ситуації зберігати спокій та "рівновагу духа" [8:64].

Виступаючи в сеймі 6 листопада 1934 р., Д. Левицький виділив три групи причин, що штовхали молодь до тероризму: втрата віри в можливість легальної боротьби; соціальні моменти, гостре безробіття інтелігенції; проникнення провокації у найрізноманітніші ділянки суспільного життя, у життя молоді. Голова УНДО черговий раз засудив діяльність ОУН [18:2]

Поряд з терористичними акціями оунівці практикували інші форми політичної боротьби, що мали загострити національно-визвольний рух. Так, коли за участю УНДО, УСРП та інших партій товариство „Рідна школа” у 1931 р. розгорнуло масову кампанію зі збору декларацій батьків за українську мову навчання в загальноосвітніх школах, ОУН протиставила їй свою „шкільну акцію”. Вона розгорнула масове знищення шкільних та інших вивісок з польськими написами, вторгнення до шкіл і знищення на них державних гербів, портретів польських королів і президентів, поширення листівок з антипольськими гаслами та закликами до негайного шкільного страйку. Екстремістська тактика ОУН провокувала масові урядові репресії проти українського національного руху. Вона буквально шокувала керівництво УНДО та інших українських партій, які вважали своїм політичним пріоритетом змагання за автономію Західної України демократичними засобами (парламентським шляхом), тоді як ОУН боролася за соборну і незалежну Україну

силовими засобами національної революції, викликаючи тим самим репресивні акції протидії терористам [12:266].

У 1935 р. С. Баран у статті в газеті "Діло" назвав діяльність ОУН безвідповідальною та небезпечною і закликав "протиставитися безглуздому й у безпосередніх наслідках надміру шкідливому для національного життя теророві підпілля ОУН" [19:2].

Таким чином, до середини 1930-х років відбулося остаточне розмежування націоналістичного і національно-демократичного напрямів українського визвольного руху. В той час як радикальні націоналісти зробили ставку на індивідуальний терор і підготовку національної революції, УНДО стало на шлях пошуку польсько-українського компромісу.

Список використаних джерел та літератури

1. Зайцев О. Націоналізм і національна демократія: витоки конфлікту (1920–1930-ті рр.) // Сучасність. – 1994. – №2. – С.70-76.
2. Швагуляк М. „Пацифікація”. Польська репресивна акція у Галичині 1930 р. і українська суспільність. – Львів, 1993. – 52 с.
3. Солідарний голос політичних партій // Діло. – 1930. – 1 жовтня. – С.3.
4. Солідарний голос політичних партій // Новий час. – 1930. – 3 жовтня. – С.1.
5. Хроніка // Розбудова нації. – 1930. – №9-10. – С. 247.
6. До українського громадянства // Сурма. – 1930. – №11-12. – С.2.
7. УНДО і УПР у справі вбивства посла Тадеуша Голувка // Діло. – 1931. – 2 вересня. – С.1.
8. Biblioteka Narodowa, Warszawa. – Мф. 85561.
9. УНДО і УПР у справі вбивства посла Тадеуша Голувка // Свобода. – 1931. – 6 вересня. – С.1.
10. Torzecki R. Kwestia ukraińska w polityce III Rzeczy (1933-1945). – Warszawa, 1972. – 468 s.
11. Промова Д. Левицького, виголошена в варшавському соймі дня 3 листопада 1932 р. в часі загальної бюджетової дискусії // Діло. – 1932. – 6 листопада. – С.1-3.
12. Васюта І. Політична історія Західної України (1918-1939). – Львів: Каменяр, 2006. – 335 с.

13. День боротьби з більшовизмом // Наш клич. – 17 вересня 1933. – С.1-2.
14. Левицький Д. УНДО і ОУН. З реферату, виголошеного на засіданні Народного Комітету 1 січня 1934 р. // Діло. – 1934. – 7 січня. – С.2-3.
15. Народний комітет. Засідання Народнього Комітету УНДО дня 1 січня 1934 р. у Львові // Діло. – 1934. – 4 січня. – С.1.
16. Народний комітет. Постанови Народнього Комітету УНДО з дня 1 січня ц.р. // Діло. – 1934. – 13 січня. – С.2.
17. Державний архів Тернопільської області. – Ф.231. – Оп. 1 . – Спр 4438.
18. Промова Д. Левицького, виголошена в варшавському соймі дня 6 листопада 1934 р. // Діло. – 1934. – 11 листопада. – С.1-2.
19. Баран С. Нова акція ОУН // Діло. – 1935. – 3 березня. – С.1-2.

***Потиха О. Особенности бескомпромиссного противостояния ОУН и УНДО
(1930-1935 гг.)***

На основании архивных материалов и прессы этого периода излагаются особенности напряженных взаимоотношениях двух наиболее влиятельных политических организаций Западной Украины межвоенного периода – УНДО и ОУН, что привело к окончательному разграничению национально-демократического и националистического направлений украинского освободительного движения в середине 1930-х гг.

Potikha O. Features of uncompromising conflict OUN and UNDO (1930-1935 yy.)

Based on archival materials and media of that time is expounded features tense relations between the two most influential political organizations in Western Ukraine interwar period – UNDO and OUN, which led to the final delimitation of the national-democratic and nationalist directions in Ukrainian liberation movement in the mid-1930 yy.